

GOŻLIN-PORZECZE MARIAŃSKIE, kościół parafialny pw. Matki Bożej Bolesnej

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

GOŻLIN-PORZECZE MARIAŃSKIE, dawna ziemia czerska woj. mazowieckiego (ob. powiat garwoliński, woj. mazowieckie) / dawny dekanat garwoliński archidiaconatu czersko-warszawskiego diecezji poznańskiej (ob. dekanat Osieck diecezji siedleckiej)

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. MATKI BOŻEJ BOLESNEJ, kompletna polichromia wnętrza

Datowanie (z fazami)

koniec XVIII w.

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

zgromadzenie księży marianów

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

dawniej przypisywany mal. Josephowi Kapellerowi lub zakonnikowi ks. Janowi Niezabitowskiemu (zm. 1804), obecnie nieautoryzowana

Historia powstania

Obecny, drewniany kościół w kształcie bazyliki transeptowej z dwuwieżową fasadą wzniesiono do 1776 r., natomiast czas powstania samej dekoracji przypadł na ostatnie lata XVIII w. Fundatorami byli miejscowi kolatorzy – Lasoccy, właściciele pobliskiego Siedzowa, a za przypuszczalnego autora uznawano do niedawna bądź Josepha Kappellera, uczestnika insurekcji kościuszkowskiej, bądź członka zakonu mariańskiego ks. Jana Niezabitowskiego (daty życia: 1744–1804), dr. teologii, który w latach 1776–1793 przebywając w strukturach zakonnych i na studiach w Rzymie został tam wykształcony także w dziedzinie malarstwa. Po powrocie w czerwcu 1793 r. z Italii, rezydując w klasztorze prowincjalnym w Skórcu pod Siedlcami, wykonał on ogółem dwadzieścia kilka płócien ołtarzowych przeznaczonych do kilku świątyń, w samym Skórcu oraz w Siedlcach, Węgrowie, pobliskiej Suchej oraz w Kosowie Lackim, Niwiskach i Seroczynie na Podlasiu. W samym Gożlinie do grupy prac sztalugowych ks. Niezabitowskiego należą: obraz w polu głównym ołtarza wielkiego – *Niepokalane Poczucie Najśw. Maryi Panny, Matka Boska z Dzieciątkiem* w zakrystii oraz portret nieustalonego zakonnika mariańskiego.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Obiekt remontowany ok. poł. XIX w. oraz w latach 1951 i 1965, polichromia restaurowana 1933 pod kierunkiem art. mal. Władysława Zycha, ostatnio w wielu etapach od 1980 do 1993 r. przez zespół z PP PKZ O/Warszawa, kier. zesp. H. Rudniewska ze Spółdzielni Pracy Artystów Konserwatorów w Warszawie (kier. zesp. Maria Petrowa), Ewę Roznerską-Świerczewską, Mirosława Świerczewskiego, prace stolarskie — Jarosława Iwańskiego.

Kompozycja / układ

Zespół dekoracji składa się z malowanych iluzjonistycznie pięciu kolumnowych nastaw, których projekty powielają kompozycje zaczerpnięte z graficznych serii augsburskich: głównej p.w. Niepokalanego Poczucia NMP w prezbiterium (z takimiż ustawionymi ukośnie bramkami bocznymi i namalowanymi *en grisaille* w celu imitacji kamienia / białego marmuru figurami bocznymi Archaniołów: Michała i Gabriela – na ścianach bocznych powtórzone kompozycje architektoniczne tej struktury), oraz dwóch par późnobarokowo-wczesnoklasycystycznych nastaw na ścianach

wschodnich i szczytowych ramion transeptu, odpowiednio od północy: Matki Boskiej Goźlińskiej (mający uskokową krzywoliniową strukturę, baldachim w polu głównym i wmontowane w zwieńczenie okno, z parą figur anielskich z medalionami z inskrypcjami), św. Marcina z Tours (z parą postaci Ojców Kościoła: św.św. Augustyna Grzegorza i Wielkiego oraz górnym obrazem na aplikowanym płótnie w ramie św. Rocha) oraz św. Antoniego Padewskiego (z figurami pozostałych Ojców Kościoła: św.św. Ambrożego i Hieronima oraz sztalugowym przedstawieniem św. Jana Nepomucena) i Św. Krzyża (z parą aniołów z *arma Christi* i medalionami). Ołtarz główny jest przegrodowy, z przednią częścią ze stolarską mensą i tabernakulum oraz ćwierćkolistymi ściankami i bramkami obejścia – w obu ostatnich elementach polichromie wymalowano na płótnie nabitym na wycięte laubzegą deski, z detalami architektonicznymi i bogatymi dekoracjami floralnymi. Ściany w tej części świątyni wypełniają umieszczone w iluzjonistycznych niszach architektonicznych św.św. apostołowie oraz św.św. Dyzmas-Dyzma Dobry Łotr i Józef, opatrzone w kartuszach i banderolach / festonach odnoszącymi się do nich inskrypcjami z cytatami z Nowego Testamentu. W prezbiterium, w polach w attyce na osiach przęseł bocznych umieszczony cykl sześciu scen emblematycznych z postaciami dziewic personifikującymi wezwania Maryi na litanii Loretańskiej. Na stropie prezbiterium umieszczono *Glorię Trójcy Św.*, a na skrzyżowaniu naw – dziesięcioramienną *Gwiazdę cnót Najśw. Maryi Panny* okolonej obłokami. Wymienione przedstawienia związane z funkcjami liturgicznymi uzupełnia iluzjonistyczna polichromia całego wnętrza, z namalowanymi na zagruntowanej powierzchni desek okładzin ścian i sufitów elementami wczesnoklasycystycznej artykulacji, operującej w filarach i narożnikach oraz obramieniach nisz nastaw bocznych boniowaniem. W ścianach przęseł nawy głównej znalazły się imitacje otwartych odcinkowo przeszklonych balkonów empor z ozdobnymi balustradami. dodatkowo powyżej, między oknami, rozmieszczono tam cztery owalne medaliony z półfiguralnymi wyobrażeniami św.św. ewangelistów. Podobną artykulację pilastrową wprowadzono też na ścianie zachodniej chóru muzycznego. Sufity w nawach i ramionach transeptu pokryto imitacjami dekorowanych ornamentalnymi listwami stiukowymi plafonów z rozetami, natomiast na ich ścianach bocznych znalazły się ponadto ozdobne zwisy kwiatowo-owocowe. Jedynymi przestrzennymi strukturami we wnętrzu świątyni goźlińskiej są mensy i tabernakulum ołtarza głównego, zbliżone pod względem konstrukcyjnym obudowy kazalnicy i chrzcielnicy oraz prospekt organowy.

Ikonografia

Program ikonograficzny i treściowy dekoracji malarskiej podporządkowano kultowi Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, propagowanemu od końca XVII w. w zakonie marianów, skupiony wokół obrazu sztalugowego o tej tematyce w polu ołtarza głównego oraz umieszczonego w północnym ołtarzu transeptowym Najśw. Maryi Panny Goźlińskiej – kopii obrazu Matki Boskiej Jasnogórskiej. Tym wizerunkom podporządkowano cykl wezwań Maryi oraz stropowe wyobrażenie Trójcy Św. Cykl apostołski odpowiada kultowi tychże uczniów Jezusa jako filarów kościoła (zwyczajowo łączono je zacheuszkami – dwunastoma miejscami konsekracji każdej świątyni). Wezwaniom pozostałych nastaw odpowiadają figury asystencyjne, ponadto przy ołtarzach bocznych: maryjnym i Męki Pańskiej, umieszczono ponadto przedstawienia św. Józefa z Dzieciątkiem Jezus i św. Dyzmy, opatrzone inskrypcjami odnoszącymi się do ich roli w dziele Zbawienia.

Dekoracja architektoniczna z elementami późnobarokowymi i detalami wczesnoklasycystycznymi (boniowanie, kimationy i profile gzymsów, wazy), uzupełniona o liczne motywy roślinne i kwiatowo-owocowe: festony (także paludament i lambrekiny), girlandy, zwisy, rozety oraz wieńce, bukiety. Zacheuszki w kształcie owalnych tac / pater z imitacją malarską wyrobów fajansowych dekorowanych kobaltem, z ornamentem rokokowym i wiązanim monogramem IHS.

Analiza formalno-stylistyczna

Podstawą do przypisania omawianej dekoracji ks. Niezabitowskiemu była sama obecność tutaj jego prac sztalugowych oraz charakterystyczna technologia wykonania jej samej. Podstawowe elementy polichromii wymalowano olejno na wielkoformatowych płótnach, które następnie przybito do ścian kościoła. Połacie między nimi, zarezerwowane dla drugorzędnych elementów polichromii (np. elementy artykulacji), wymalowano na zagruntowanej powierzchni drewna. Praktyka taka była preferowana nie przez zawodowych malarzy freskantów i polichromistów, ale właśnie przez autorów prac sztalugowych.

Źródła i literatura przedmiotu

K. Piwocki, *Restauracja malowideł w kościółku drewnianym w Goźlinie*, „Biuletyn Naukowy”, 1933, nr 4, s. 237; K. Piwocki, *Kościół w Goźlinie i jego polichromia*, „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, 1934, nr 1, s. 37–39; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 10: *Województwo warszawskie*, red. I. Galicka i H. Sygietyńska, z. 2: *Powiat garwoliński*, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska, D. Kaczmarzyk, Warszawa 1967, s. 9-10, fig. 5, 18-21; S. Szymański, *Wystroje malarskie kościołów drewnianych*, Warszawa 1970, s. 36-38, 65, 97, 145, il. nlb.; I. Galicka, H. Sygietyńska, *Jan Niezabitowski - malarz mariański*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 36: 1974, nr 3, s. 269–280; I. Galicka, H. Sygietyńska, *Niezabitowski Jan*, w: *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze-rzeźbiarze-graficy*, pod red. K. Mikockiej-Rachubowej i M. Biernackiej, Warszawa 1998, s. 87–89; C. Ostas, *Zabytki sztuki, rzemiosła artystycznego i techniki*, „Ochrona Zabytków”, 54: 2001, nr 2 (213), s. 198-201, il. nlb.; M. Wardzyński, *Sztuka nowożytna na Mazowszu – zarys problematyki*, [w:] *Dzieje Mazowsza, t. 2, Lata 1527 – 1794*, red. J. Tyszkiewicz, Pułtusk 2015, s. 712; Z. Michalczyk, *Monumentalne wnętrza drewnianej świątyni. Polichromia kościoła w Goźlinie – Mariańskim Porzeczu*, w: *Poza Warszawą, t. II: Arcydzieła plastyki XIX i XX wieku w świątyniach, rezydencjach i przestrzeni publicznej Mazowsza*, red. A. Pieńkos, Warszawa 2019, s. 31-33.

Fotografie:

Gozlin-Porzecze Mariańskie, kościół par. marianów pw. Matki Bożej Bolesnej, widok ogólny wnętrza w kierunku prezbiterium, koniec XVIII w., proj. Jan Niezabitowski (atryb.), wyk. niustalona pracownia malarska z Warszawy (atryb.), fot. MW, 2015.

Goślin-Porzece Mariańskie, kościół par. marianów pw. Matki Bożej Bolesnej, widok ogólny wnętrza w kierunku południowego ramienia transeptu, koniec XVIII w., proj. Jan Niezabitowski (atryb.), wyk. niezidentyfikowana pracownia malarska z Warszawy (atryb.), fot. MW, 2015.

